

הטפוס של שלום עליכם

שלשת הספרים הנבחרים של שלום עליכם – טוביה, מנחם מנדל ופייסי בודהחזן – מתארים כלם יחד, במובן האתנוגרפי, טפוס אחד של יהודי: בודאוקריינא. על פי טבעו זהו בודאדם כליל המזן. אנב קריאה חוזרת בספוריו של שלום עליכם אתה מדמה להבחין, כי בודיהודים זה, העושה את כל מעשיו על טהרת המזן, מצטיין לטובה ולשארענין מכל טפוס קבוצי אחר של יהודים: מן הליטאי הנפעם מאד בתורת יהודי והשוקט על שמריו בתורת בודבית, מן הפולני אשר נקל עד מאד להבחין בו ואשר קל יותר מדי לצרף את כל מגרעותיו, ואחרון אחרת – מן היהודי הגרמני, זה הגושא עדיין בגלוי, לאחר אורד עצום של נלות קבועה, את שני היצרים המכחישים זה את זה, את יצר הגזע ואת יצר המולדת הגרמנית.

שלום עליכם מפתה אותך להאמין, כי תערובת הגפש של היהודי אשר באוקריינא הנה באמת יותר מוגמרת מאשר אצל יהודים מסונים אחרים. טוביה החולב אינו רק אדם ברלבב; הוא איש חמודות, דמצוה מעט יותר מפי הגורל. גם מנחם מנדל מאציל על מעשי עצמו את החן, או לכל הפחות, את חנינות הדעת של אדם אשר לבו איננו כעלה נדף או כסנדל המסומר. אפילו היתום הקטן אשר בפייסי בודהחזן הגדו תמיד מזן עד כדי יקר; אתה רואה אותו כשהוא שולה תפוחים נגובים מן השבנים, אך תוד כדי זה אתה משער בעיניו את הרחה דבהורה של ציר אדם אשר אין לו מה להביא בחשבון, יען כי דבל נגמר אצלו עם

כלות-דברה. אצל הילד הערום והגבוה הזה, אשר הגדו במדה ידועה אכיר-
אבות משתף בשביל טוביה המיטיב ומנחם מנדל המרשיע, אצל בן-
טפוחים זה של עיירה יהודית אשר באוקריינא גם הערמה היא כעין
משחק הלב; למעשיו די חוק; לנמק אותם, כמו שמנדלי, למשל, מנמק
את מעשיו גבוריו, אין כל צורך. בימי היצירה הטובים שלו יצר שלום-
עליכם דמויות מפורשות של אנשים אשר חייהם נתונים אמנם בצורה
נלכנה או נשחתה, אבל מהותם איננה כל כך ברשות עצמם כמו מהותם
של המת יהודים אחרים. בבהירות יתרה אתה רואה את זה אצל טוביה
התלבו: הוא ובנותיו וחתניו לוקחי הבנות הם אנשים אשר סוד של גענועים
קוטף את כל חייהם. הם אמנם מדברים הרבה, כדרך כל היהודים, חודים
יותר מדי על הראשונות, מטערים גם השערות שאין בהם חפץ, אבל בשעת
מעשים הם נראים ככפוחים מעט; טוביה נכנע לגורל בנותיו בלי משימ.
אנב סחה מלידה דמעות אשר לאור הלכנה, אין לערוב, כמוכך את
מצבי הגפס הנסגבים של טוביה עם הרכרוכית הסנטימנטלית של סטמפני;
סם, אצל סטמפני, הדמות הקדומה של שלום עליכם, הבל עדיין רוד,
והוד הגפס הוא, כידוע, דבר הגמסר בנקל על-פי נוסח, על פי אומדנא,
לסם הטלת כתמי ספרות מתאימים. לא כן טוביה ההולך ברנל על יד
סיסג, היצה את היקר בדממת בין-ערבים ודן בלי מלים עם הנורל, לא
על מעסה אחר בודה, כי עם על הכל בבת אחת, אמנם אופן הבטול
שלו, שמישההו שהיא מסתמש בצרוף הסתום של "כחלום יעוף", האנחה
המתקת והתדהבונות שהוא מפטיר בה אחרי כל צרה — כל אלה הם,
כמיכך, מעשי לדשים נחמדים של סתם יהודי; אבל טוביה מתחכם בעיקר
בדבית, בסעת צרה הוא חדל עזר. הוא בהול על ממונו, אבל איננו
יודע להציל איתו, — למרות כל עמלו הרב ועמל כל משסחתו הרבה.
כל הליכות חייו נמרות ללא ישע, אף על פי שהוא חכם ומיושב עד
מאד בקוד חג מספתה סומר אמונים, למה הוא איננו יודע ככל אחיו
היהודים להציל מבק כל צרה, לנחש מראש את יום בואה? פתרון החידה

הוא בזה, שטוביה אינו נפנע מצרות, אלא ננף בלי רחמים על ידי הנורל. הצרה זו המפלצת היקרה המצויה בעיקר אצל יהודים, הנה דבר בודד, מקרה שכלעמת שבא כו ילד; אבל על חייו של טוביה מרחפת כעין עצבת נוספת, הם כאלו רצופים לאורך ולרוחב בשביל נורל. בעצם הדבר לא אונה לטוביה בחייו כל רע; אבל מחזור חייו של החולב, המתגורר בפאת עיירה, הוא ביחד עם זה כה שוקק, כה מושך את העין, חייו הם, ראשית כל, חטיבה אחת, ושנית — הם אינם נמצאים ברשות עצמם; דבר מה, אשר מחוץ להם, טובע עליהם תונה נשנבה, לוקח מאתם את התרעומת הרולפת של חיי יהודים שבעליהם מתימרים לשלוט בהם עד נמירא.

שלום עליכם יחס לאנשיו המוצלחים הרבה גבורה: גם לטוביה השורר על תהפוכות הנורל, גם למנחם מנדל אשר מתקופה לתקופה הגדו מהלך בכטחון גמור על פני פתילי קש מתוחים באויר, גם ליתום הגמון השט על לאדבר לאמריקה ואינו מאבד אף טפה אחת מתמצית הגפס.

ביחד עם זה מחוננת כל הסכיבה הזאת בארשת מיוחדת; הכל רוד, מדבר אל הלב, עושה רושם — בשעת תונה, בעיקר — של מתכונת נשנבה, עשויה לפי הנורל. את החן המופרז הזה אפשר לכאורה לבאר בהשפעה המופרזה של מקום החזיון, אוקריינה, ארץ השיר והעלילה, השפיעה על הטפוס היהודי במובן מזיגת החושים, לא יתכן, כי שירת הקוצרות, הזולפות במיטב עדנה במשך יובלות, הטבע הנדגל והאיתן גם יחד, האביבים והחרפים הקצובים להפליא, הפריה הבודדה של כל כפר, של כל היקף עיירה — מן הנמנע הוא שכל אלה לא יספיקו אם מעט ואם הרבה להרד את הקרום הנקשה של היהודי וללכד מחדש את המסוס אשר בטבעם, אבל לא משגה הוא גם לשער, כי אנשיו הרוויים של שלום עליכם נוצרו מתוך כוונת יצירה של סופר אחד-בדור, הרואה דברח לעצמו לרשום את תכנית פניו של יהודי סתם, בכל הדורות, מיום נלות העם, מנסרת החודה הזאת של הטפוס היהודי: מי הוא, בן איזו ארץ? רבי הקרוש קבע אותו באחרונה בארץ-ישראל; רב אשי בבבל, תקופת

יספרים בנפשה רשמי בערפת. אחריו, במשך מאות שנים, היה משמשי
 של כתב ידיו ביהודי מאשכנז. חותם הטפוסיות נלקח לזמן רב לפיליין.
 הנבאיר ודדעבלה נבי להטיב אותו בחזרה לאשכנז. רק בהודות דאזרחים
 ינני הספרים ובעלי הגזעכה מבלי פתור; תיארן טפסי יהודים סינים
 בני אדעית סינית אבל איש לא ידע לנהוג בהם ברורה ולציין ביניהם את
 הטפוס הנכדת. — זה אשר מונית תכונותיו אינה מבליטה יותר מזו את
 יקפילום העלונים של הכנית המקום. עד אשר בא שלובדעלובב... אשר
 לנפיש לרטייל אראמין בנחה המיופה הזאת, הרואה בסופר ההומוריסטי
 דיה, אשר כתב בלשון המטונת שלנו, את האיש הנועז אשר דאג להקדים
 יבדנת, להציג יקר אחד מבין כל הפזורים המרובים. אבל שלשת
 יספריה יעבריים של שלום עליכם הם עדות אשר טרם נסבתה; מתיכם
 נסבתה ימית של ידיו אשר נפשו ממוזגה מעט יותר.